

E6 og Lågendeltaet naturreservat – det kunne gått så mye verre!

Av Jon Opheim, leder av BirdLife Norge, avdeling Oppland

I denne debattspalten åpner redaksjonskomiteen for innsendte kronikker og andre meningsytringer om vannrelaterte tema som har aktualitet. Formålet er å skape et rom for saklige meningsutvekslinger om aktuelle tema som er relevante for vannforvaltningen, eller oppfølging av tidligere publisert stoff i VANN. Innsende innlegg vurderes i forhold til «Vær Varsom-plakaten» og «Redaktørplakaten».

Denne kronikken er en omarbeidet versjon av et nylig publisert innlegg i Hujon, som er tidsskriftet til BirdLife Oppland. Det opplyses om at redaktør i VANN, Morten Kraabøl, har vært delaktig i debatten som omtales i denne kronikken. Publiseringsen er avklart med redaksjonskomiteen i tidsskriftet VANN.

Planene for ny E6 forbi Lillehammer har skapt engasjement langt utover eget distrikt, og på mange måter blitt en merkesak i deler av miljøbevegelsen. Stridens kjerne har vært hensynet til Lågendeltaet naturreservat i Gudbrandsdalslågen ved Lillehammer, et ca. 7855 dekar stort verneområde som strekker seg fra nordenden av Mjøsa til Øyer kommunegrense i en lengde på ca. 12 km. Diskusjonen og protestene har enda ikke lagt seg, selv om trasevalget innenfor naturreservatet er avklart av Regjeringen. I løpet av et par års tid har antall innlegg, bare i lokalavisa Gudbrandsdølen Dagingen (GD), kommet opp mot 200. Jeg har tatt meg tid til en liten gjennomgang, og gjort meg noen refleksjoner, både når det gjelder sakens kjerne, litt historikk og faktaopplysninger om deltaet.

Grunnlaget for vern og verneformål

Medlemmer i BirdLife Norge avdeling Oppland har helt siden 1970 drevet med systematiske registreringer av fuglelivet i Lågendeltaet, bl.a. med sonevise optellinger av trekkfugl gjennom

alle disse årene. Vårt arbeid er godt dokumentert gjennom flere rapporter. Den første kom som en 77 siders trykksak allerede i 1974, med både bilder, tabeller og kart. Dette ga mye av grunnlaget for at Lågendeltaet fikk et midlertidig vern i 1984, og status som naturreservat i 1990.

Her vises bl.a. til rapporten «Utkast til verneplan for våtmarksområde i Oppland fylke», utarbeidet av Fylkesmannen i Oppland i 1982. Hensynet til det rike fuglelivet i Lågendeltaet går tydelig fram av følgende formålsparagraf i verneforskriften: «Formålet med fredningen er å bevare et viktig og spesielt våtmarksområde i sin naturlige tilstand med vegetasjon og dyreliv, og å verne om et spesielt rikt og interessant fugleliv, særlig av hensyn til trekkende, hekkende og overvintrende vannfugl.»

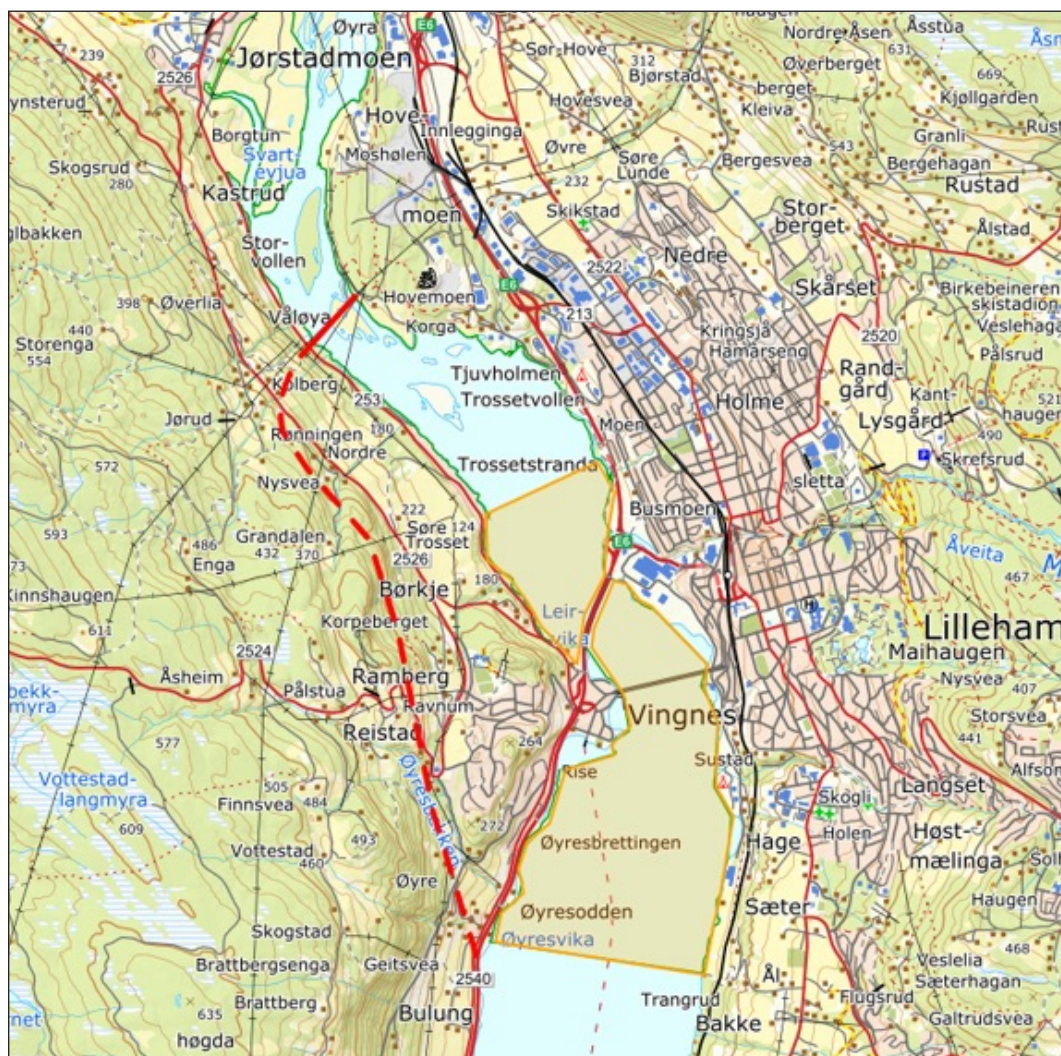
Jon Opheim, leder av BirdLife Norge, avd. Oppland

I dag teller fuglelista for Lågendeltaet 230 arter. Hele 71 av disse befinner seg på den *norske rødlista*.

Kjerneområdet for fugl ligger inntil dagens E6

Dessverre er det slik at dagens E6 går tvers gjennom den delen av Lågendeltaet naturreservat som har aller størst betydning for trekkfugl om våren og høsten. Våre tellinger viser at 80 - 90 %

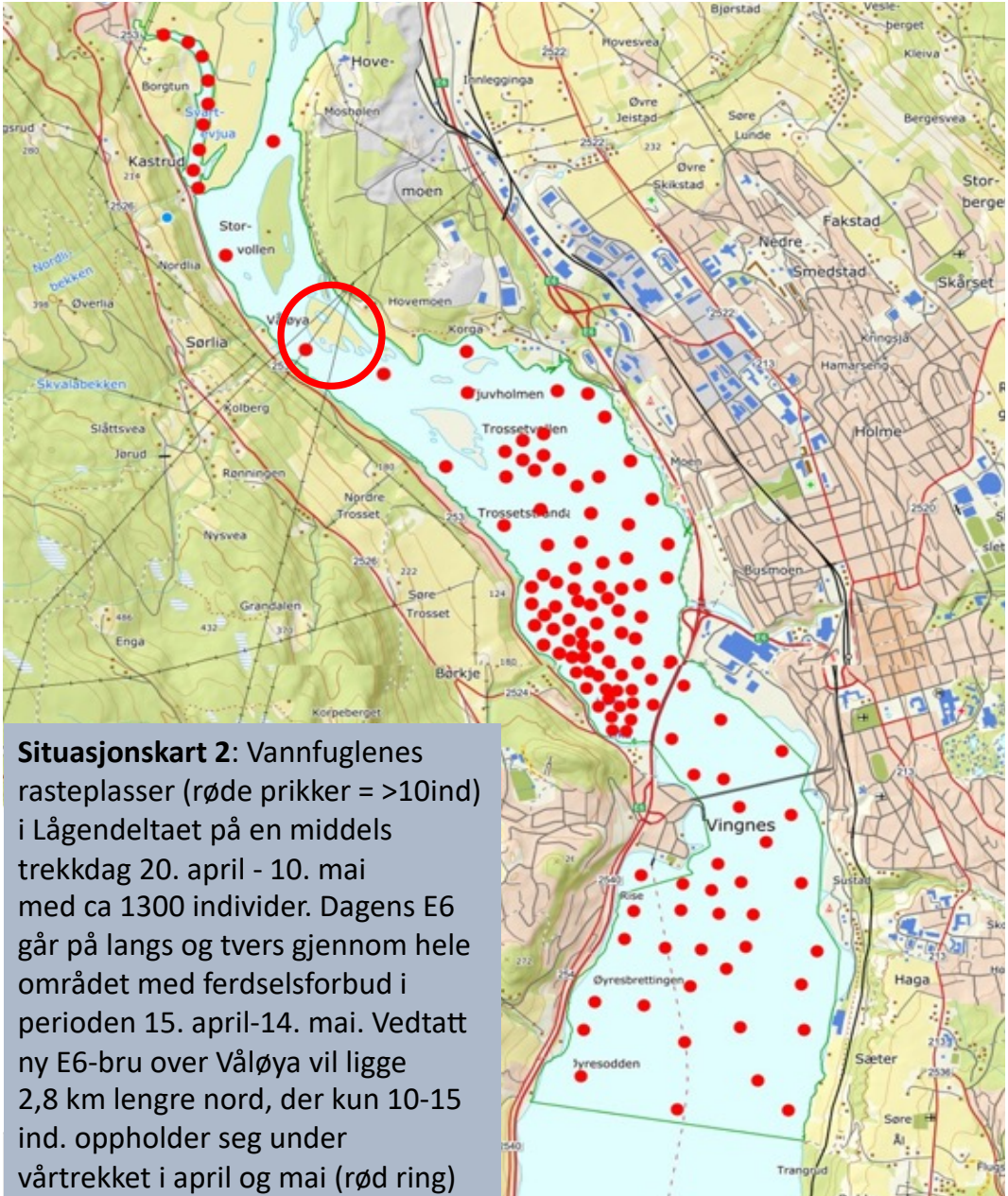
av fugleflokkene på våren oppholder seg på og rundt de næringsrike mudderbankområdene sør i deltaet, dvs. i det trafikkbelastede området inntil E6 på begge sider av dagens bruforbindelse (Lillehammer bru). Det er i dette området at det, av hensyn til rastende vannfugler, er innført ferdselsforbud til vanns og på gruntområder i perioden fra 15.april til 14. mai. Trafikken på denne E6-brua, med sine ca. 18 000 biler i døgnet, går med andre ord tvers gjennom selve matfattet

Situasjonskart 1. Traseer for dagens og vedtatt ny E6 forbi Lillehammer. Rød stiplet linje viser 4 km lang tunnel fra Øyresvika til Våløya. Hel rød strek angir plassering av ny bru over Våløya, mens gulmerket areal i deltaet viser området med ferdselsforbud på våren (omtalt som nøkkelområde og kjerneområde). Dagens E6 går langs begge sider og på tvers av hele nøkkelområdet for trekkfugl.

og rasteområdene for trekkfugl. Her oppholder det seg store fugleflokker som på kort tid skal erstatte sitt energitap fra flyveturene sørfra, slik at de kan fortsette trekket videre mot sine hekkeområder lenger nord. På rasteplassene trenger fuglene mat, ro og hvile. I Lågendeltaet har de nok mat, men naboskapet til E6 er alt annet enn fredelig.

I 1970- og 80-årene hadde Oppland Naturvern og Norsk Ornitologisk Forening avd. Oppland en felles kamp mot dette trasevalget, men vi tapte. Bruforbindelsen sto ferdig i 1984. Vi etterlyste den gangen et vestsidealternativ utenfor hele Lågendeltaets kjerneområde for fugl, der det er ferdselsforbud på våren.

Regjeringens endelige beslutning den 10. februar 2023 innfridde dette. Den ca. 4 km lange tunnelen fra Øyresvika i sør, og opp til Våløya i nord, går i sin helhet utenom «nøkkelområdet» for fugl i Lågendeltaet (se situasjonskart 1).

Våløya - lite fugl og store menneskelige inngrep

Området rundt Våløya, der ny E6 bru er vedtatt, har også inngått i våre vannfugltellinger i over 50 år (se situasjonskart 2 og bilde 1). Denne øya hadde fram til 1970-årene en fin og verneverdig flommarksvegetasjon, men i forkant av vernet ble denne på kort tid oppdyrket. Samtidig ble elvekanalen på innsiden av øya delvis gjenfylt med en ny driftsveg. I dag er området i tillegg belastet med tre store kraftlinjer, med til sammen 15 ledninger i ulik høyde i en viktig flyvekorridor for trekkfugler. På grunn av disse tiltakene, og at Lågen går i relativt sterk strøm forbi øya, er det ikke grunnlag for noe rikt fugleliv. Elvebunnen er næringsfattig med mye rullestein. Våre registreringer viser at bare 1 - 3 % av trekkfuglene (fordelt på få arter) oppholder seg i dette området (se situasjonskart 2, rød ring). Med lite gjenværende trær og buskvegetasjon er bestanden av lokale hekkefugler også svært liten og artsfattig. De opprinnelige vernekvantitetene er så og si borte som følge av menneskelig virksomhet.

Prinsipp kontra fuglevern

Diskusjonen om E6 forbi Lillehammer har i all hovedsak dreid seg om å enten beholde/forbedre E6 der den nå ligger, eller tunnel forbi hele området med ferdselsforbud og over Gudbrandsdalslågen i form av ny bru over Våløya (se situasjonskart 1 og 2). Både BirdLife og representanter fra Statsforvalteren har i løpet av planprosessen etterspurt andre alternativer, men disse har strandet mot andre samfunnsmessige hensyn. Et vestsidealternativ med kryssing av Lågen nord for Fåberg tettsted viste seg kostbart, teknisk vanskelig og med risiko for å sette hele Lillehammers drikkevannskilde i fare.

Et stykke ut i planfasen ble det tatt initiativ til opprettelse av foreningen «Lågendeltaets venner».

Denne ble stiftet 28.03.2020 med formål 1) å sikre vern av Lågendeltaet, 2) å stoppe planlagt bru over Våløya i Lågendeltaet og 3) å jobbe for at dispensasjon ikke blir gitt. Med sin formålsparagraf bidro Lågendeltaets venner, sammen med Naturvernforbundet, i stor grad til en innsnevring av debatten. Av de to alternativene landet de, av prinsipielle grunner, bare på ett alternativ: Å la E6 gå der den går i dag, med eller uten forbedringer.

Å beholde dagens E6 trase er ikke mulig uten store inngrep i reservatet

BirdLife Oppland ser selvsagt også de prinsipielle sidene i en sak som dette, men et nasjonalt verneområde kan ikke bare forvaltes ut fra et enkeltstående prinsipp. Det er også et ufravikelig prinsipp at verneverdiene i reservatet ikke skal forringes, og her må det ligge en kunnskapsbasert forvaltning i bunn. Fra vår side har vi aldri vært i tvil om at en ca. 500 m lang kryssing over Våløya er den løsningen som gjør minst skade både på fuglelivet, verneverdiene og naturmiljøet for øvrig.

For å forvise oss om realitetene i denne saken har foreningen vært med på møter og holdt kontakt med både veginstanser og vegplanleggere. I korte trekk vet vi at dagens 550 m lange Lillehammer bru (E6 forbi Strandtorget) ikke holder framtidens krav for en europaveg, verken i styrke eller når det gjelder trafikk-sikkerhet. Med en gjennomsnittlig døgntrafikk på ca. 18 000 biler (som bare ser ut til å øke med årene) er den på langt nær evigvarende. Etter ei levetid på snaut 40 år bærer den allerede i dag preg av slitasje, slik det også er tilfelle med den ett år yngre Mjosbrua mellom Biri og Moelv, som snart skal skiftes ut.

Fra ulike hold har det kommet forslag om «mindre» utbedringer av dagens bru gjennom Lågendeltaet, og at dette er tilstrekkelig for å avvike fremtidens E6-trafikk. Virkeligheten er en ganske annen. Bruas tilstand er slik at ikke en gang midtdeler kan anlegges. Videre har vi fått vite at dagens Mosodd-tunnel på østsiden av deltaet ikke på noen måte holder framtidens krav.

Bilde 1. Dagens E6 går tvers gjennom vannfuglenes kjerneområde under vårtrekket. Her er en flokk på over 100 toppender på næringssøk ovenfor brua.

Det samme gjelder de krappe og svært flomutsatte akselerasjonsfeltene mot E6 inn og ut fra Mesnadalsarmen/Strandtorget. Med høstens «Hans» friskt i minne (med en måneds avstenging) kreves betydelig nivåheving og en langt større kurvatur, dvs. store arealbeslag utover i fuglenes sentrale rasteområder.

Ikke noen av de her nevnte arbeidene, eller andre mindre tiltak, kan gjennomføres uten å stenge av trafikken. Lillehammer har pr. i dag ingen annen omkjøringsveg enn gjennom Jørstadmoen, med kryssing av en militærleir og passering av Jørstadmoen barneskole med fartsdumper og 40 km/t fartsgrense. Denne løsningen utelukkes. Dermed har vi blitt forespeilet midlertidige veger, både i strandsonen forbi reservatets kjerneområde (ved Mosodden) og gjennom mudderbankene nord for eksisterende bru. For å kunne tåle en trafikk på 18 000 biler i døgnet er dette inngrep av en helt annen størrelsesorden enn de fleste vil forestille seg, og helt

uforenlig med verneformålet. Disse åpenbare truslene mot verneverdiene i Lågendeltaet har vist seg bortimot umulig å få fram i diskusjonene og debattene om valg av trase og krysningssted. Å se bort fra alt dette blir etter min mening en klar ansvarsfraskrivelse i forhold til verneformålet og deltaets framtid.

Feilinformering, mistillit og «useriøs lek med tall».

I debatten har vi på mange måter opplevd at hensynet til fuglelivet i naturreservatet har blitt tilsidesatt, og at det har kommet ytringer som ligger langt utenfor realitetene i saken. I tillegg har det kommet en rekke påstander som røper feilinformasjon og manglende grunnkunnskap om Lågendeltaets betydning for fugl, både om hvordan fuglene «bruker» deltaet til ulike tider på året, og hvilke deler av deltaet som er å definere som «nøkkelområder», eller kjerneområder.

Jeg forsto tidlig at det ble mobilisert krefter fra fagmiljøene for å så tvil om foreningens fugleregistreringer. Det var viktig å få svekket våre argumenter, ettersom de truet den prinsipielle innstillingen. Betydningen av mudderbankene rundt E6 brua som rasteplass for vannfugl skulle nedgraderes, mens områdene rundt Våløya måtte oppgraderes. Bl.a. kom et par avisinnlegg i GD om at vår oppdaterte fugle-rapport ikke stemte når vi hevdet at 80 - 90% av deltaets vannfugler holdt seg i områdene rundt dagens E6-bru i trekketida, mot bare 1 - 3 % ved Våløya. Til tross for at vi hadde presisert at dette gjaldt antall vannfugl (altså mengden med fugl) ble dette «vridd» over til antall arter (som selv-sagt ga noen andre prosent-tall).

En tydeligere synliggjøring av dette kom i forbindelse med Naturvernforbundet sitt årsmøte på Hamar 22. - 24. april 2022. Her ble det avsatt en dag til befarings i Lågendeltaet for å informere om E6 planene. Jeg ble invitert til å delta, men fordi dette kolliderte med BirdLife sitt årsmøte i Fevik var jeg forhindret. Jeg ga en generell informasjon pr. tlf. og tilbød meg å gi en fyldigere orientering til styret i forkant av befaringsdagen. Befaringen skulle begrense seg til kun å besøke området med planlagt bru over Våløya (møtested og utgangspunkt var Hovemoen gard). Jeg poengterte at de også måtte ha en stopp ved dagens E6, med utkikk over mudderbankene like nord for dagens E6-bru, hvor det på dette tidspunktet lå over 1000 rastende vannfugl. Dette ble avvist av hensyn til tid og parkeringsmulighet for buss. Jeg stusset over dette siden den beste utkikksplassen har plass til både 2 og 3 busser. Det er grunn til å undres hvorfor de ikke hadde interesse av å se den delen av deltaet hvor Naturvernforbundet og Lågendeltaets venner faktisk ønsket å ha den framtidige E6. Jeg fikk ingen invitasjon til å informere nærmere. Foreningen stilte likevel med flere lokale fuglefolk på befaringsdagen, som bekreftet at det kun var området rundt østre del av Våløya som ble besøkt. I referatet til Naturvernforbundet leser jeg at «*vi fikk vist fram verneverdiene i Lågendeltaet*», mens de i realiteten unngikk reservatets kjerneområde.

Senere kom det et par avisinnlegg fra sentrale medarbeidere knyttet til de samme organisasjonene, med sterk kritikk til avisa GD om ubalansert framstilling av vegsaken, og med sterk anmodning om at avisa både måtte sjekke og oppgi sine kilder (ingen tvil om at vi var blant disse).

Det toppet seg når en NINA-forsker i overskriften til sitt innlegg benevner våre registreringer som «*useriøs lek med tall om verneverdier i Lågendeltaet*». Vi har hele tiden vært presise med å fortelle at våre tall er basert på sonevise tellinger av vannfugl på vårtrekk, men dette falt tydeligvis ikke i god jord. Vi ble vurdert som udugelige til å tolke eget tallmateriale. Samme forsker har for øvrig i samme avisinnlegg (27.01.2023) beskrevet Våløya som «en relativt uberørt del av deltaet». Dette er feil, ettersom øya er omdannet til aktiv landbruksdrift, og at det ligger 15 høyspentkabler i ulike høyder over en stor del av området!

I en periode var det mange som lot seg rive med i debatten uten å sjekke faktiske forhold. Blant annet var det høytstående biologer som ikke kunne fatte at det kunne legges en veg over Våløya, der det ikke en gang var tillatt med kanopadling. Faktum er at det aldri har vært et slik forbud i dette området. Derimot er forbudssonen for ferdsel til vanns og på gruntområder i vårperioden ca. 1,5 km lenger sør, der både «verneinteressene» og fagbiologer mener at E6-trafikken skal fortsette å gå i fremtiden!

Sant å si har jeg mange ganger undret meg over at jeg i løpet av mine ca. 2500 opptellingsdager i deltaet de siste 54 årene (om lag 7000 timer) aldri har møtt på noen av disse personene, med sine korrigerende kunnskaper. På den positive siden vil jeg benytte anledningen til å takke for all god støtte gjennom en lang og slitsom planprosess, samt et enestående samarbeid med velforeninger og sameier med tilknytning til Lågendeltaet.

Den store helheten

Noen har etterlyst den store helheten i deltaet, og at denne blir borte ved en ny bru over Våløya. Ja, jeg skulle gjerne sett deltaet uten flere bruer,

og har fortsatt et håp om at dagens E6 bru blir revet når den nye brua over Våløya står ferdig. Dette er BirdLife sin klare holdning, noe vi også har gitt et tydelig innspill på gjennom de høringer som har vært. Jeg håper at dette vil få bred støtte etter hvert. Dessverre kom ikke forslaget med på lista over «miljøforbedrende» tiltak som fulgte med Regjeringens vedtak, men foreningen er innstilt på at dette skal det arbeides videre med.

Den store helheten er likevel så mye mer. I treksammenheng ligger Lågendeltaet i det vi ofte kaller den «indre trekkruta» for fugl. Fugleflokker som om våren kommer fra sine vinteroppholdssteder i sør skal fly videre nordover, noen helt til arktiske strøk (f.eks. kortnebbgås). Andre bruker lavlandet som ”venteplass” for de skal inn i fjellområdene for å hekke. Fellesnevneren for disse er at de må finne områder med god tilgang på mat, ro og hvile. Lågendeltaet ligger sentralt plassert i denne trekkruta, og er en viktig brikke i det hele.

I et avisinnlegg ble det fra forskerhold også nevnt at foreningens fugletellinger i Lågendeltaet ikke var særlig relevante for vegsaken. Er det noe som er relevant i denne saken, så er det dokumentasjon på fuglenes bruk av området, der vi får pekt på hvilke områder i deltaet som er helt umistelige i et større naturvernperspektiv.

Det endte bra

Inntil videre får vi glede oss over at kjerneområdet for trekkfugl i Lågendeltaet ble spart for nye inngrep. Det kunne gått riktig galt dersom Naturvernforbundet og den lokale foreningen Lågendeltaets venner hadde vunnet fram med sine prinsipielle syn på denne saken. Noen har kanskje hørt ordtaket: «*Mannen han døde men feberer forlot*». I Lågendeltaet kunne enkelte av fagfolkene og «verneinteressenes» kamp ført til følgende: *Vi tapte fuglelivet, men beholdt prinsippet.*

Annonser i Tidsskriftet VANN og få gratis profilering på Norsk vannforenings nettsider!

– Alle annonsører lenkes opp til egne nettsider

Priser:

En halvsides annonse pr. nr.	kr	1 800	170 x 120 mm + 3 mm utfallende alle kanter
En helsides annonse pr. nr.	kr	3 000	170 x 240 mm + 3 mm utfallende alle kanter
Fire halvsides annonser, fire nr.	kr	6 600	
Fire helsides annonser, fire nr.	kr	11 000	

Kontakt: post@vannforeningen.no

